

Albin Prepeluh:

Za solncem.

I.

Po vročem dnevu je zahajajoče solnce krvavo pordečilo obzorje. Po dolini se prikazujejo mrakovite sence. Zapadno pogorje je povlekel somrak; goljadni kameniti gorski obronki rišejo bele lise po njem. Na nasprotnih vzhodnih bregovih trepečejo zadnji solnčni žarki na bukovih gozdovih. Po dolini, koder se vije bela cesta in podi lahen vetrič oblak prahu, leže razvlečene njive kakor rožnopisani dekliški prti. Rastline klonejo utrujene, vele; njih zelenina je obledela v dolgih vedrih dneh. Žitni klas se je povесil, zeleno perotje koruze je omahnilo, po izsušeni zemlji se vijó razpoke vse križem. Po cesti se pomika počasi in trudoma kolona kmetiških voz, naloženih s sodi, polnimi sveže pitne vode. Vprežena živina je lena in nerodna, z glavami rine k tlom, umikajoča se nadležnim mušjim rojem. Škrtajoče hlipajo osi preobloženih voz. Poleg njih stopajoči vozniki priganjajo počasno živino z biči; zevajo iz dolgočasje ali pa se motreč ozirajo po velem polju, po žitu in koruzi, po krompirju in zelju. V njih hrbte je uprlo solnce svoje zadnje, pojemajoče žarke; zagoreli obrazi tonejo v sencah, ki se podaljšujejo pred njimi. Dve, tri ure daleč se je napotila dolga kolona k studencu; sedaj pa se vrača domov, v Suho krajino, kjer v grivem občutku hrepeni vse, ljudje, živina, rastline, po vodi, dežju, nalivu . . .

Zadnja dva voza sta nekoliko zaostala za drugimi. Ob prvem stopa Stružančev Jakob, nizek, širokopleč fant, ki se je letos vrnil od vojakov. Njegovega vola obletuje brenčeči mušji roj; črni kolobar muh ga pika okoli oči. Jakob udari s palico po širokem, mesnatem hrbtu, z vejo tolče po mušjih rojih; potem pa postoji, da ga doide Cilka, dekla soseda Burca, ki obzirno priganja svojega črnega volička. Jakob je vesel, razposajen. Z mišičasto roko objame Cilko okoli pasu in jo pritisne s tako močjo k sebi, da dekle obvisi na njem. Toda tudi Cilka je močna, odrine ga od sebe in premeri s hudim pogledom. Najprej ga okara, nato pa začne z njim prijateljski pomenek. Čebljata o vremenu, suši, žitu, ki lepo kaže, o njenem gospodarju, starem Burcu, ki je dober človek, in o starših. Cilki se ob spominu na dobro in skrbno mater omehča srce. Jakob, ki mu je visokostasa in ponosna Cilka zaradi lepih bokov in svoje spodobnosti všeč, se pritiska k njej in lovi njeno roko v svojo usnjato dlan.

„Svoje matere že dolgo nisem videla“ — reče ona in se zamisli. „Rada bi bila zopet enkrat z njo!“

Modre oči ji zablodijo v daljo, preko pogorja, bukovih gozdov, na katerih leže široki zeleni prameni solnčnih žarkov. Oba sta zamišljena; ona se spomni svoje nesrečne preteklosti, on misli na njo, ki je tako ponosita in nedosegljiva.

Deklica jare mladosti je bila pred leti prišla s hribov v dolino. Njen rojstni dom stoji na višini, v goličavi, sredi razbohotanega leščevja in robidovja. Oče ji je umrl pred davnimi leti v tujini; na peščenem, malo rodovitnem posestvecu je ostala zapuščena póstarna vdova z dvema hčerkama. Starejša, Cilka, je morala zgodaj v službo k tujim ljudem; udinjala se je pri ovdovelem Burcu za deklo. Neznansko pridna je delala za dve, vsa prevzeta zvestobne skrbi za tuji dom. Varčevala je s kruhom, razsvetljava in zrnem, ki so ga posipali perutnini; s krmo za živino, ki so jo doslej razmetavali. Z gospodarjevim denarjem je skoparila kot s svojim. Pazila je, da so domače potrebščine ceno nakupovali, pridelke pa dobro prodajali. Vse domače in poljsko delo je bilo pod njenim skrbnim nadzorstvom. Zadnja je hodila k počitku, prva je vstajala; bila je tako skrbna, da si je Burčeva domačija znatno opomogla. Daleč naokoli so govorili ljudje o „Burčevi gospodinji“, njen gospodar pa je o nji rekel: „Ta deklina je zlata vredna!“ Ko se je njegov prvi sin, Lojze, vrnil od vojakov, se je zaljubil v Cilko; molče je bil stari odobril sinovo ljubezen. Toda nesreča je hotela drugače. Lojze se je bil v gozdu, pripravljajoč drva za zimo, prehladil in ob prvem zelenju so ga pokopali. Njej pa je ostal otrok, ki se je rodil kmalu po njegovi smrti. Ta nesreča jo je zelo potrla, veseli in brezskrbni smeh je izginil z njenih lic. Četudi se je čutila pri Burčevih kot domača, jo je vendarle skrbelo, kaj bo, ko se oženi gospodarjev sin. Britkost jo je prevladala, kadar se je zmislila na svojega sinka in na mater, ki jo je podpirala s svojimi prihranki. —

Jakob se poželjivo ozira po njej, ki visokostasa, močna, kipeča od silnega zdravja stopa poleg svojega volička. Znova ga premaga sladko koprnenje; zopet jo objame okoli pasu, poskušajoč pritisniti jo k sebi. Toda ona ga s tako močjo odrine, da se opoteče po vijugasti cesti.

Smejoč se tiho sikne: „Plašna si ko srna!“ — Gleda jo kot nekakšno čudo. Doslej jo je spoštoval, sedaj pa čuti, da ga podjarmlja ljubav do nepristopne deklice. Ljubezen prihaja vanj ko vihra.

„Ni lepo od tebe, Jakob, da me ne spoštuješ!“

On ji ugovarja. Ne samo spoštuje, tudi ljubi jo. Sam da ne ve, odkdaj in zakaj. Gotovo vsled njene poštenosti, razumnosti in lepote. Njen otrok da ga ne moti, saj ve, da je bila poštena tudi takrat . . .

Njo oblijo solze. Tiho vzdihne: „Jaz ne bom nikdar več srečna!“ Jakob molče premišljuje, kaj bi ji povedal v tolažbo. Vola sta vedno počasnejša, nepotrpežljivo ju obletuje Jakobova breja psica Rjavka.

„Cilka,“ povzame on po daljšem premišljanju „bodi moja, če moreš. Najin dom bo srečen, ako se bova ljubila.“

Dekle pobledi, odgovoriti mu ne more. On pa nadaljuje:

„Ti si tako dobra in razumna, da boš možu v srečo.“

Ona molči, z očmi objema sinje obzorje. Saj mu ne more verjeti. Misli se ji zmedejo, kakor bi ji pretila velika nevarnost. Lica so ji pordela, polne prsi se ji pri hoji lahko tresejo, na golem vratu se ji blišče znojni biseri. Jakob se nagne k nji in zašepeče:

„Jaz te hočem oženiti!“

Vsa zmedena in nevedoča, kaj naj mu reče, mu ne brani, da ji stiska roko. Okoli usten ji pleše smehljaj, oči blodijo po nebesni sinjini. Kolona se bliža vasi. Jakob še vedno hodi poleg nje, strdène besede ji šepeta v uho; ona premišlja, ali ji govori iz srca, ali mu sme verjeti ali ne. Pred vasjo pohiti Jakob k svojemu volu, prime ojnico in zavije z vozom na domače dvorišče. Njen črni voliček pa mora sam najti pot k svojemu domu.

S tem dnevom se je za oba začelo novo življenje, prožeto z lepoto koprneče ljubezni, ki ju je osrečevala. Povsod sta bila skupaj, povsod sta se našla. Sešla sta se pri poljskem delu, v mesečini za domačimi vrtovi. Kmalu so si šepetali radovedni sosedi važno vaško novico.

II.

Posestvo starega Stružanca ni veliko, dasi ga prištevajo med boljše kmete v Suhi krajini. Poleg njega in njegove žene ter sina Jakoba živi na tej kmetiji le še ena dekla, ki krmi in molze dve kravi, skrbi za perotnino, stepa presno maslo in je sploh pomočnica postarni gospodinjji. Četudi je Jakob dober in vztrajen delavec, živi majhna družinica vendarle precej borno, zakaj pri hiši je polja in živine komaj toliko, da se pridela raje premalo kot preveč.

Vsled bolehnosti gospodar ne more veliko pomagati pri težkem delu na polju in v gozdu. Postarno telo mu je upognil zavratni protin; vrhu tega je bil zadnja leta tudi precej oglušel. Po polju hodeč se opira na drenovko, gladko obriti obraz pa mu pačijo bolečine, ki mu jih povzroča hoja. Z nezaupnimi pogledi motri ljudi in živino. Časih presedi na klopi pred hišo, na solncu, dolge ure, premišljujoč o rečeh, ki so mu vse življenje mučile glavo: o cenah jajec in žita in lesa; o solncu, suši in dežju; o žetvi in suhem vodnjaku.

Zvečer se priziblje v hišo in sede na klop ob tulasti peči. Vse večere predremlje na tej klopi, bodisi da je zunaj suša ali pa škripajoči mraz. Kadar mu prineso večerjo, objame vročo skledo z rokami, da si jih ogreje, da se nič ne izgubi od dragocenega kuhinjskega ognja, da nič ne prejde mimo njega brez koristi. Je počasi in oprezno; ko konča, je skleda kakor pomita, na mizi ni ostala najmanjša krušna drobtinica.

Njegova žena Mica, molčeča, trdna in koščena ženica, je neznansko pridna, nekoliko samosvoja. S svojim možem se razgovori malokdaj; dela od zore do mraka, delo ji ne poide nikoli. Možu streže s tiho požrtvovalnostjo, brez tožbâ in joka. Odkar se je njen edinec, Jakob, vrnil od vojakov, si je nekoliko odpočila, ima več časa za cerkvene obrede in pobožne mo-

litve. Tudi oče in sin se razgovorita malokdaj, neko plašno nezaupanje, neka tujost je med njima. Vendar vpraša časih oče sina za mnenje, kadar je treba odprodati del žetve, postaviti vola na semenj ali pa kupiti telička. Stari sinovemu mnenju nikoli ne oporeka, stori pa vedno po svoje.

Neki večer sede tudi Jakob na klop ob peči, poleg očeta. Na vsa pljuča mu kriči v uho svojo namero, oženiti se s Cilko. Spočetka ga stari ne razume, potem pa izbulji oči in se hudo razsrđi. Pridnost in druge kreposti revnega dekleta na kmetih nimajo izjemne cene, kadar gre za njeno možitev, ker je samoobsebi umljivo, da so ji potrebne. Ponosni in skopi Stružanec ne more doumeti, da mu hoče sin privedi v hišo nevesto praznih rok s tujim otrokom. Kot bi mignil, tako hitro izračuni, koliko mleka in kruha in kave in obleke bi porabil tuji otrok, predno bi bil poraben vsaj za pastirja. Sinova lahkomiselnost ga tako razkači, da mu plane kri v glavo in mu zmanjka besedi.

„Kaj si se zmedel?“ se zadere po dolgem oddihu nad sinom z ne-navadno močnim glasom. Davi ga kašelj, na zariplem obrazu drgeče huda notranja razburjenost in jeza.

Ko se nekoliko pomiri, mu začne Jakob kriče razkladati vzroke svoje namere. Z njimi hoče pred očetom opravičiti svojo ljubezen. Hvali lepe Cilkinе lastnosti, njeno pridnost, ki je vredna več od vsake dote. Glede otroka je mnenja, da mu bo stari Burec izgovoril primerno odpravnino, ko bo izročal svoje gospodarstvo.

Stari o vsem dvomi, on nič ne zaupa ljudem. — „Dokler jaz živim, se s to deklino ne boš oženil!“ ponavlja neprestano in se noče spustiti v daljši razgovor. Končno se Jakob upeha; s prikrito jezo v srcih se ločita.

Dva meseca sta že potekla, razmerje med očetom in sinom je ostalo napeto. Oba sta trmoglavca. Vsak teden enkrat razlaga Jakob očetu svoje vzroke, hvali Cilkinо pridnost in skopost, vedno z istimi besedami in gestami; na vse grlo mu kriči v uho — v gluho uho. Stari noče odnehati, sin tudi ne, vsak dan sta si bolj tuja.

Na praznik Malega šmarna po kosilu obsedita oče in sin za mizo sama; mati je odšla s posodo v kuhinjo, dekla pa v svojo kamrico, da se preobleče za popoldansko službo božjo. Na mizi med njima stoji steklenica sadjevca in kozarci. Stari molči, s prstom pobira krušne drobtinice po mizi in jih nosi v usta. Skozi majhna okna, na katerih zeleni rožmarin in povešajo nageljni svoje razcvetele rdeče glavice, gleda solnce v sobo. Svetli žarki belijo raskavi pod in se odbijajo od pestrobarvnih, na steklo slikanih svetih podob, ki vise po stenah, ena tik druge. Jakob pogleduje očeta, ki se noče ozreti vanj, si podpira glavo zdaj z desnico, zdaj z levico, pokašljeuje in štorcklja z nogami po lesenem podu. Končno ga premaga bolestna notranja, srčna želja in znova začne kričati očetu v uho svojo namero pa njene vzroke. Hvali in povzdiguje Ciko, njeno pridnost in skopost in razumost v deveta nebesa. Stari lovi molče drobtinice in drži sivo glavo v desni dlani.

„Dokler bom živ, ne boš mesil kruha iz te moke!“ reče naposled z odločnim poudarkom gluha. Očetova trma ujezi sina, ki je obupal, da doseže zlepa svoj namen.

„Kaj bom vedno pri hiši samo za hlapca?“ kriči očetu v uho. Stari zmigne z rameni, kakor bi hotel reči: Stori, kakor veš in znaš, sedaj sem še jaz gospodar!

„Čez mi dajte!“ zahteva Jakob z zariplim obrazom, s tresočimi se rokami in utripajočim srcem.

Sinova predrznost starega Stružanca hudo zbode. Zdi se mu, da ga je nehvaležnost sama. Vstane, kri mu zavre in plane v glavo, bodeče oči pa se mu zablisnejo. S pestjo udari po mizi in kriči:

„Dokler bom živ, bom tudi gospodaril in ukazoval. Ti mi ne boš odmerjal kruha! Ako ti ni všeč, pa pojdi, kamor veš in znaš; vrata so ti odprta nastežaj!“

Tudi Jakob se visoko vzravna, preobdan od hude jeze, bliska s pogledi in stopi bliže k očetu tako, da čuti njegov gorki dih.

„Nikoli!“ ponavlja stari in udarja s peto ob tla, da se stresa pod. S togimi, bodečimi pogledi se merita razjarjena nasprotnika. Sinova upornost Stružanca razhudi še bolj. Dvigne drenovko in zamahne po sinu. Jakob udarec prestreže, ročno vjame palico in jo obdrži v roki.

Trenotek je mučen. Nenadno pa se odpro vrata, mati vstopi in obstoji sredi sobe.

„Po kosilu še nismo molili,“ reče, se prekriža in začne s svojim mehkim, skoro prosečim glasom: „Oče naš, ki si v nebesih . . .“

Jakob se zgane in izpusti palico. Prekriža se in tihotno mrmraje odgovarja materi: „Daj nam danes naš vsakdanji kruh . . .“

Tudi stari sklene roke in se ponosno vzravna, palica pa zdrkne na tla.

„Molimo še za verne duše v vicah,“ nadaljuje mati po prvem očenašu. Jakob ji odgovarja prvi, zakaj gluhi starec je vedno po en stavek na dolgu. Po vsakem očenašu se prekriža, misleč, da je molitev že končana.

„Še en očenaš za srečno zadnjo uro,“ nadaljuje mati. Starec se znova prekriža, moli po svoje. Kadar odmoli Jakob: „ . . . ter nas ne vpelji v skušnjava,“ stari začne šele: „Daj nam naš vsakdanji kruh!“ — Končno se zmeša tudi mati in kriči možu v uho: „Še en očenaš za naše sovražnike: Češena si Marija . . .“

Molitev je končana. Oče in mati se križata, sin pa pograbi klobuk.

Nem in medlušen odide s sklonjeno glavo iz sobe.

III.

Ob poletnih nedeljskih popoldnevih se zbero po nauku pri tej hiši možje, pri oni gospodinje, pri tretji dekleta. Pred hišo posedejo po dolgi klopi, premlevajo dogodke preteklega tedna, hvalijo in obsojajo, se šalijo in zbadajo. Fantje se zbirajo na napol razpadlem kegljišču vaške krčme, ki ima le ob nedeljah in praznikih nekaj gostov.

Cilka se zdi, da ne spada niti med dekleta niti med žene; zato se izogiba nedeljski družčini. S svojim otrokom hodi po domačem vrtu ali po polju, časih se vzpne na bližnji brežuljek za hišo. Rebro je poraslo z grmičjem; najbolj razbohotano je leščevje, s katerim se pajdaši češmin, črno in rdeče trnje pa dren. Tu in tam kipi iz pritlikavega grmičja hrast ali pa šumeča breza. Po brežuljku se pase drobnica, med njo koze-tratarice, ki so na paši izbirčne, nekako gosposke. Cilka si poišče kraj, kjer je trava visoka in gosta; tam sede in položi otroka poleg sebe. Volnolasi otrok je nemiren, kobaca sem in tja, se razgalja, puli travne bilke in si jih tlači v usta; z rokami praska po zemlji in liže prst; končno sili k ovci, ki je bila prišla gledat mlado in zalo mater. Cilka se razgleduje po dolini; po njej se belijo hišice vasi, ki so razpotegnjene ob cestah. Na polju je žito že požeto, svojega sadu oropana koruznica je podobna pogorišču. Vmes kipe skupine dreves, po beli cesti pa se pomika človek, ki je videti zelo majhen. Pred njim drdra koleselj, za katerim se vali kolobar prahu. Vpreženi belec je kot otroška igrača, mož na vozu nič večji od prsta. Cilka se vleže, počasi zapira oči in v sladki zadovoljnosti skoro zadremlje. Predrami jo šum v travi, zazdi se ji, da je nekdo tik nje globoko zasopel. Prestrašena se vzravna: iz travne gošče je gledajo temne pasje oči. Jakobova Rjavka globoko sope in miga z repom. Psica je imela mladiče; sesci so se ji napeli, vsled česar je videti še nižja kot sicer, podobna jazbečarju. Komajda se Cilka ogleda, že stopi Jakob izza grma.

„Pozdravljena bodi!“

„Kako pa ti semkaj?“

„Na kegljišče nisem maral zaradi zlobnih besedi in radovednežev. Šel sem v hrib, pogledat naše mejnike, potem pa po grebenu, odkoder sem zagledal vašo drobnico. Pod vrhom leži v senci pastir in lovi mušice v usta. Povedal mi je, da te je videl ondukaj.“

Med tem je bil Jakob že sedel poleg Cilke in ji krepko stisnil desnico. Otrok se poprime psice, objame jo okoli vratu in ji maši travne bilke v gobec. Psica je potrpežljiva z otrokom, zvesto ga gleda in se mu izmika.

„Mislil sem, da pojdeš danes domov po slovo k materi,“ reče Jakob in se zagleda v njene oči, ki se mu zde kot sinja jezerca.

Cilka molči in si v zadregi grize ustnice. Njen pogled je začuden in plah, — kakor bi hotela uteči nenadni nevarnosti. Po kratkem odmoru jo vpraša Jakob znova:

„Zakaj molčiš? Pa si nisi morda premislila?“

„Kaj?“ odvrne ona s topim glasom, kakor da ga ni razumela.

„Ali si se premislila iti z menoj?“

Cilka vstane, zagleda se preko polja, doline, pogorja, potem pa sede kakor v pasu prelomljena nazaj v travo, kjer ostane nema in nepremična, zadeta od velike, nenadne nesreče.

„Kaj ti je vendar?“ tišči vanjo nepotrpežljivi Jakob.

Ona ga brezmiselno gleda, oči se ji zasolze in glasno hlipajoča mu mu potoži:

„Meni je tako težko; — meni je tako težko!“

„Ne bodi otročja!“ jo tolaži, gladeč ji roko. — „Ne bova ne prva in ne zadnja. Goste trume so šle pred nama in bodo šle za nama.“

Po zadnjem prepiru z očetom ni Jakob več premišljeval, kako bi zlepa dosegel svoj namen. Spoznal je, da ne bo mogel v domačem trenju živeti. Zato se je odločil, stopiti na veliko cesto, kakor je bil storil že marsikateri njegov znanec. Pojde v Ameriko in si tam prisluži toliko, da bo mogel kdaj pozneje postaviti v domovini lep in prostoren dom. Skrbela pa ga je Cilka, ki si jo je bil izbral za svojo družico. Razodel ji je namero; sprva je molčala, ni rekla ne tako ne drugače. Pozneje nekoč mu je odločno pritrčila. Zmenila sta se, da se odpravita na pot takoj po končani žetvi.

„Vedel sem, da ti bo slovo težko!“ reče Jakob po kratkem presledku in pristavi: „Tudi meni ne bo lahko. Toda ne bom se poslavljaj od vsega, kar mi je doma ljubo; iz veže bom stopil naravnost na cesto . . .“

Zopet se pogrezneta v mučni molk. Med njima se pleto skupne misli. Solnce zahaja, kakor velika ognjena krogla stoji na grebenu zapadnega pogorja, po katerem se večajo turobne senčne proge. Na nju pa pada zlati prah žarnih solčnih pramenov. Jakob vstane in se ozre v čudezno pordele oblake bleščečega zapada. — Redkolistnate breze se belo blešče, češmin je zardel kakor baker, krivenčasto trnje je popikano z rdečimi jagodami, trava pa je kakor pestrobarvno cvetlično polje. Cilko ozarjajo trepetljikujoči pozlačeni lasje. O deželah, v katere gre zahajajoče solnce, govori Jakob z vzhičenimi besedami. Tam so velika mesta; vsi narodi, vsa ljudstva se zbirajo na tistem blagoslavljjenem delu sveta. Zemljo napajajo široke reke, z gorâ bobne mogočni slapovi. Na morju rastejo gozdovi jamborov, velikanski brodovi prevažajo ljudi in blago od mesta do mesta. Skozi noč v dan gre življenje po šumnih cestah. Kdor je priden si tam nabere zakladov, kolikor si jih poželi srce. Zgolj lenuhi in ničvredneži poginjajo v obcestnih grapah. Vzhičen in razigran od koprnenja poveča in olepša Jakob vse, kar je že bral v knjigah o čudežnih deželah. Cilka ga posluša molče, s togim pogledom srepi vanj, v glavi pa ji gomaze pestre slike, ki jih odgrinja Jakobova domišljija.

Prevzet sladke utrujenosti Jakob umolkne in sede nazaj v travo.

„Lepo mora biti tam, v tistih bogatih in čudežnih deželah!“ reče Cilka po daljšem premisleku, vsa zardela v obraz.

„Lepo!“ ji on pritrudi šepetaje. — „Tam je svet nov, brez pogrđ in nesnažne stare navlake, prerujen v svobodi . . . To sem bral v knjigah.“

Zopet se molče pogrezneta v težke, vznemirljive misli.

„Ko bo žetev končana, delo opravljeno, pojdeva odtod!“ povzame Jakob prvi.

Ona si z roko podpira glavo, brezmiselno srepi v sinje nebo. Njena molčečnost ga vznemiri.

„Reci: Pojdeva!“ sili vanjo.

„Meni je tako težko, — težko, — težko mi je, Jakob!“

Njena malodušnost ga vznejevolji.

„Ostani tu; — vedno boš delala za druge, nikoli za sebe!“

Cilka topo strmi v zrak in pomišlja.

„Pojdem pa sam. Nikoli več me ne bo videl dom,“ nadaljuje Jakob v slabi volji. Njo oblije vroč pot, na licih se ji zaiskre solze.

„Čemu se cmeriš? Nisem mislil, da si tako malodušna in malo razumna, Cilka!“ — Jakob je sam že skoro razdvojen, toda trma ga drži pokonci. Njej pa teko vroče solze iz oči. Globoki vzdih se ji vijejo iz prsi. On jo prosi, roti, zahteva, da mu razkrije svojo skrivno bol.

„Kam naj grem z njim, s svojim malčkom? Srce mi ne dá, da bi ga pustila pri tujih ljudeh!“

Sedaj jo razume. Ozre se za otrokom, ki se še vedno igra s psico. Prekopicnil se je preko nje in se ji zavalil pod trebuh. Radovedne otroške oči se smejo, z ustmi se ujame za močni sesec. Psica se ogleda, nato naglo odskoči. Jakob dvigne otroka, si ga posadi v naročje in reče:

„Tudi ti, poniglavček in nagajivček, pojdeš za solncem.“ Obrnivši se k Cilki pa nadaljuje: „Najine roke so močne dovolj . . . Vsi trije pojdemo!“

Cilkin obraz se hipoma razvedri. Še vsa mokra od solz se smehljajo njena polna lica. Vstane, se približa Jakobu, stisne njegov zagoreli obraz z rokami in ga poljubi na ustnice.

„Za solncem!“ vzklikne.

„Za solncem!“ ponovi srečni Jakob.

IV.

Žetveno delo je končano, ozimina položena v preorano zemljo. Polje se je pomrtvičilo; slečeno, obrano svojih plodov, je prazno in porjavelo. V gozdu so pokosili praprot, v hladnih nočeh so pordeli bukovi gozdovi. V zornih urah se vlačí bela meglica po dolini.

Jutri navsezgodaj odide Jakob na dolgo pot. Z njim pojde Cilka pa njen otrok.

Dnevi so jasni, ceste prašne, noči bele. Na bledih ploskvah mesečine leže črne, v ostrih konturah risane sence hiš in dreves. Cilka sedi v svoji nizki kamrici na posteljni stranici in srepi v utripajoči plamenček svetilke na mizi. Pod mizo leži velika cula, povezana podolž in počez, — njena potna prtljaga. Na postelji, ob zidu, spi njen otrok, odet in zavarovan z blazinami. Njej se ne dá spati, neznansko težko ji je srce; čuti se slabo. Niti toliko moči nima, da bi se izjokala do kraja. Sedi nepremično ko duh; misli so ji odbežale, kakor bi bile izškrabane iz glave. Trudoma zbira njih ostanke, hoče se vmisliti v ono, kar ima priti: —

v slovo, dolgo železniško vožnjo, plovbo po samotnem oceanu . . . kaj jo čaka onstran morja?

Njene skrbi so težke, mučne. Vsakokrat, kadar odbije ura-nihalnica svoje dolgočasne udarce v nočno tišino, se ji zoži in zatrepeče srce, hladán pot ji stopi na čelo. Razum ji prihaja vedno bolj reven, pritisk v glavi vedno bolj neznosen. Domišlja si zle dogodljaje kakor človek, zasledovan po neprestanih nesrečah. Obide jo blazno koprnjenje, da bi ušla neznosnemu pritisku v glavi. Najrajša bi odpotovala takoj . . .

Nekje na cesti zalaja pes. Dvigne se, z rokami si potegne preko lic, od senc do brade, se potiplje po laseh, nato po vsem životu — kot noričica. Tiho in oprezno, da ne vzbudi suma v tihi noči, stopi v vežo, odtod pa na dvorišče. Mesec je pobelil vse, vso samotno in izumrlo pokrajino. Tiho stopa preko dvorišča do sadovnjaka, tam se premisli in zavije na njivo s sklonjeno glavo in bežečimi koraki. Njena črna senca se vleče za njo tiho kot strah. Preplašen ptič zafrfota v zraku in se preleti nad njeno glavo. Na vasi nekje se oglasi čuječi pes in laja tako dolgo, da zbudi tudi svoje tovariše, ki začno tuliti v tiho, svetlo noč. Zahajajoči mesec je povlekel svojo silno povečano senco po njivi; po njej beži napol razpravljena ženska, podobna pravljlični prikazni.

Koncem njive sede Cilka na porobek odvodnega jarka. Njiva se kadi, tenka bela meglica puhti iz preorane zemlje. Pšenično zrno je bilo položeno vanjo; prihodnje poletje se bo ondukaj zibal težki klas. Glej! — ta košček zemlje je ona sama; osvežila ga je s svojem znojem. Na njem ni grude, ki bi se je ne bili dotaknili njeni prsti; vkopano vanjo jo je žgalo solnce dolgih poletnih dni.

Cilka se z rokami nasloni na vlažno prst in se ozre v sinjebelkasto nebo. Mesec ji pobeli obraz, vrat in roke. Nočni hlad ji hladi razbeljeno glavo. Mesec, viseč na robu obzorja, nalikuje veliki žareči obločnici; zvezde ugašajo kot lučke na oltarju po končani pobožnosti. Samotna tihota bele noči jo umiri, mraz jo stresa in poživi. V gošči se že oglašča čivkanje posamnega ptička; — kmalu bo zazoril dan. —

Jakob je to noč trdno prespal. Ko se prebudi in ozre skozi okno, valuje po dolini bela meglica. Mati je že pri ognjišču, pripravljajoča zajtrk. Solze ji močijo zgubana lica. Ko zasliši v veži sinove korake, se obrne k zidu in si s predpasnikom obriše solze s pordelih oči. Kmalu za sinom stopi tudi stari Stružanec iz sobe, opiraje se ob palico. Poteze njegovega obraza so danes še trše kot sicer, kakor v kamen izklesane. Stopi na hišni prag in se ozira po prazni cesti gori in doli; naposled se zagleda v kadeči se kup gnoja pred hlevom. Iz hleva stopi Jakob, kamor je bil stopil gledat k živini, in postoji pred očetom.

„Pojdeš vseeno?“ vpraša oče, ne da bi se ozrl v sina; pozna se mu zadrega.

„Pojdem!“ mu odvrne sin z jeklenim glasom. V njegovem srcu so besede, ki jim jezik ne zna izreka.

„Nisem te gonil od doma! Če hočeš, pa ostani!“ Stari se ozre v sina, roke mu trepečejo. Hudo mu je za edinca.

„Vem, oče! Pojdem vseeno, — saj za nekaj let se vrnem!“

Oče na to molči, sin pa čaka, kaj mu bo še povedal. Obema je hudo, vendar ne znata izraziti, kar živi v njunih srcih. Stari se ozira po vasi, kjer medle iz tenke meglice vogali hiš; potem se obrne proč in vpraša počasi, kakor bi govoril s tretjim, skritim v megli.

„Pojde tudi ona?“

„Pojde!“ mu jekne Jakob v uho.

Zopet molčita. Sin gleda v tla, z nogo drsa po pesku premišljujoč, kako bi poprosil očeta za odpuščanje.

„Lepo jesen imamo!“ reče naposled.

„Lepo!“ mu pritrdi oče. Po kratkem presledku pa vpraša:

„Kdo bo vaju zapeljal do kolodvora?“

„Čemu bi se razkazovala po vsi dolini? Peš pojdeva čez goro!“ — Jakob kriči, da ga oče razume.

Pred leti je bil na široki parceli v gori gozd posekan do tal. Tam, kjer so nekoč rasle ponosne hoje, se danes solnči kraški kamen, ki ga prepreza trnje in robidovje, zavetišče kačjim zalegam. Po tej pušči se vleče v hrib pešpot. Onstran pogorja leži široka ravan, sredi nje trg s kolodvorom.

„No, tudi prav!“ pravi oče in zmigne z rameni. Potem pa se opraviči:

„Tale meglica mi gre do kosti, zato moram nazaj v sobo, kjer bom počakal solnca. Jakob, srečen bodi!“

Oče in sin si krepko stisneta roke, se bistro pogledata in si tako povesta, da je vse odpuščeno.

„Ostanite zdravi, oče!“

„Če boš pameten, Jakob, te bo sreča našla!“

Med tem je skuhala mati koruzne žgance in jih postavila dobro začinjene v veliki skledi na mizo.

„Ali še ni prišla?“ vpraša mati.

„Kdo?“ se Jakob dela nevednega in v zadregi povese oči.

„Cilka vendar! Kako si pa čuden!“

„Menda je že tu!“

Res se prikaže na pragu Cilka; na glavi nosi svojo veliko culo, v naročju pa spečega, v težko zimsko ruto povitega otroka. Upali obraz ji blede, na trudnih očeh se ji pozna prečuta noč.

Po zajtrku pripravi mati še čaj, da jima ne bo mraz na potu. Posušenemu lipovemu cvetu prida še dva stepca bezgovih jagod in en stepec posušenih borovnic, da čaj malce kisne.

Jakob si je bil že naprtil na hrbet svoj težki kovčeg z vrvjo tako, kakor je nosil časih vojaški nahrbtnik, Cilkino culo pa vzame v roko. Cilka znova previje otroka in si ga položi trdno v naročje. Zaporedoma stisneta desnico staremu Stružancu, kateremu se zablešče mokre oči, potem

pa odideta skozi zadnje duri iz hiše, spremljevana od matere. Na dvorišču postoje; mati se vzpne k sinu in ga poljubi na ustne, Cilko na lice, oba pa pobožno prekriža na čelu. Ko si sežejo še enkrat v roke, se Jakob in Cilka namerita težko stopaje vzdolž trzne njive proti gori. Mati gleda za njima, dokler ne izgineta za belo megleno steno. Tedaj zdrkne na kolena, solze ji zalijo oči.

Dobre pol ure pozneje si napravijo ognjeni solnčni žarki pot skozi belo megleno morjé. Z roso posrebreni travniki so posuti z brezštevlnimi, pestrobarvnimi, bleščečimi se biseri. Počasi se popenjata mlada popotnika na goro. Na vrhu pušče, pod gozdom, se ustavita in ozreta. Solnce ju ožari, prah njegovih pramenov ju pozlati. Jakob maha s klobukom, Cilka z roko, mati z obema tako dolgo, dokler ne izgineta za pordelimi debli visokih smrek.

*

Lepa jesen se je končala z nalivi; za njimi je prišel sneg, z njim mraz. Kamen je pokal od mraza, sneg pa je obležal do Velike noči. Starega Stružanca je zmlela huda zima; pokopali so ga, ko se je oglasila lahkomišelná kukavica. Burčev drugi sin se je vrnil od vojakov in se oženil še tisto leto. Ko je stari Burec izročal posestvo sinu, je izgovoril tudi svojemu nezakonskemu nečaku — „Amerikancu“ — doto. Jakob in Cilka sta se v Ameriki poročila. Spočetka se jima je slabo godilo, zakaj več mesecev sta bila brez dela. Sedaj oba zaslužita in hranita; poslala sta domov že nekaj denarja.

Stara Stružanka živi na kmetiji sama z dvema deklama; težko delo jo je sključilo in ji postaralo obraz. Sedaj je še molčečnejša, kot je bila nekdanj. Kakor bi neprestano česa iskala, hodi pogosto iz kuhinje v sobo, iz sobe v kamrico, odtod v hlev in na senjak. Večkrat stopi na cesto pred hišo, se ozira gori in doli, potem pa se nečesa domisli in gre na dvorišče ter gleda v goro. Išče in čaka.

Dom se je izpraznil. Ko mine leto in dan, je hišni zid okrušen, porčnela slama na strehi preluknjana, hlev pa skoro zapuščen. Vežna vrata so povešena in reže. Na njivah, na teh nekoč kadečih se njivah, pa raste trava.

